ISSN 3060-5091 (Online)
Farg‘ona metodika maktabi – Ферганская методическая школа – Fergana methodical school
2026-yil 6/2-son.

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24577650

Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishning metodik tizimi

Tillabayeva Gulruh Sohibbek qizi –
Farg‘ona davlat universiteti o‘qituvchisi
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
E-mail: tillaboyevag1995@gmail.com
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-7901-6031

Abdubanopova Ashiroy Sadriddin qizi –
Farg‘ona davlat universiteti magistranti

Annotatsiya. *Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan metodik tizimning tarkibiy qismlari nazariy-pedagogik jihatdan tahlil qilinadi. Me’yoriy hujjatlar va pedagogik yondashuvlarni qiyosiy o‘rganish asosida maqsad, mazmun, metod, vosita, tashkiliy shakl hamda kuzatish-baholash bosqichlarining o‘zaro aloqasi ochib beriladi. O‘yin, ko‘rgazmali-amaliy faoliyat va individual yondashuvning bolalarning bilish, nutqiy, ijodiy hamda ijtimoiy rivojlanishidagi imkoniyatlari tavsiflanadi. Taklif etilgan metodik modelning amaliy qo‘llanish yo‘nalishlari ko‘rsatiladi.*

Kalit so‘zlar: *maktabgacha ta’lim, bilim, ko‘nikma, malaka, metodik tizim, didaktik o‘yin, individual yondashuv, pedagogik kuzatish.*

Методическая система развития знаний, умений и навыков у детей дошкольного возраста

Аннотация. *В статье представлен теоретико-педагогический анализ компонентов методической системы развития знаний, умений и навыков детей дошкольного возраста. На основе сопоставления нормативных документов и педагогических подходов раскрыта взаимосвязь целей, содержания, методов, средств, организационных форм и наблюдения за результатами развития. Рассмотрены возможности игровой, наглядно-практической деятельности и индивидуального подхода в познавательном, речевом, творческом и социальном развитии детей. Определены направления практического применения предложенной методической модели.*

Ключевые слова: *дошкольное образование, знания, умения, навыки, методическая система, дидактическая игра, индивидуальный подход, педагогическое наблюдение.*

A methodological system for developing knowledge, skills and abilities in preschool children

Annotation. *This article provides a theoretical and pedagogical analysis of the components of a methodological system for developing knowledge, skills, and practical abilities in preschool children. A comparative review of regulatory documents and educational approaches clarifies the relationships among objectives, content, methods, resources, organizational formats, and developmental observation. The potential of play-based and hands-on learning, visual materials, and individualized instruction for cognitive, language, creative, and social development is discussed. Practical applications of the proposed methodological model are outlined.*

Keywords: *preschool education, knowledge, skills, practical abilities, methodological system, didactic games, individualized approach, pedagogical observation.*

KIRISH

Maktabgacha ta’lim bolaning bilish faoliyati, nutqiy rivojlanishi, mustaqil harakat qilishi, atrof-muhitni anglash hamda ijtimoiy munosabatlarga kirishishining dastlabki asoslari shakllanadigan muhim pedagogik bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda bolaning dunyoqarashi, dastlabki bilim va tasavvurlari, amaliy faoliyat tajribasi hamda xulq-atvor ko‘nikmalari izchil rivojlanib boradi. Shu nuqtayi nazardan, maktabgacha ta’limning asosiy vazifasi bolani faqat maktab ta’limiga tayyorlash bilan cheklanmay, balki uning jismoniy, intellektual, nutqiy, hissiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur pedagogik shart-sharoitlarni yaratish, mustaqil fikrlash va faoliyatga bo‘lgan qiziqishini qo‘llab-quvvatlashdan iboratdir. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni hamda maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standarti mazkur sohadagi ta’limiy-tarbiyaviy faoliyatning mazmuni, asosiy yo‘nalishlari va tashkiliy-me’yoriy talablarini belgilab beradi [1; 2]. Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirish o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lgan, bosqichma-bosqich amalga oshadigan pedagogik jarayondir. Bunda bilim bolaning predmetlar, hodisalar, voqea-hodisalar va atrof-muhit haqidagi o‘zlashtirgan tasavvurlari hamda tushunchalarini ifodalasa, ko‘nikma egallangan bilimlarni muayyan amaliy vaziyatlarda ongli ravishda qo‘llay olish qobiliyatini anglatadi. Malaka esa takroriy mashqlar, mustaqil faoliyat va amaliy tajriba natijasida muayyan harakatlarni tobora puxta, izchil va nisbatan mustaqil bajarish darajasini ifodalaydi. Ushbu uch tarkibiy jihat bir-birini to‘ldiradi va bolaning rivojlanish jarayonida yaxlit tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan, bola dastlab geometrik shakllar haqidagi bilimlarni egallaydi, ularni shakli va xususiyatlariga ko‘ra farqlash ko‘nikmasini shakllantiradi, keyinchalik esa o‘zlashtirgan bilim va ko‘nikmalariga tayangan holda turli shakllardan mustaqil konstruksiyalar yaratish malakasini rivojlantiradi. Bu jarayonda nazariy tasavvurlar amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashib, bolaning mustaqilligi va ijodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqotning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari hamda tarkibiy komponentlarini tizimlashtirish, ularning o‘zaro aloqadorligini aniqlash va mazkur jarayonni ta’lim-tarbiya amaliyotida samarali tashkil etish yo‘llarini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat. Ushbu maqsad doirasida ta’limiy faoliyat mazmunini bolaning yosh va individual xususiyatlariga muvofiq belgilash, o‘yin, kuzatish, suhbat, amaliy mashg‘ulot va ijodiy topshiriqlardan foydalanish imkoniyatlarini ochib berish hamda o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarning kundalik faoliyatda namoyon bo‘lishini kuzatishga yo‘naltirilgan metodik yondashuvlarni ishlab chiqish nazarda tutiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda maktabgacha ta’lim sohasiga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar [1, 3] hamda pedagogik adabiyotlar [4, 8] asosida ilmiy manbalarni tizimli o‘rganish, tahlil qilish, qiyoslash, umumlashtirish va pedagogik modellashtirish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlari, ta’limiy faoliyatni tashkil etishning pedagogik shart-sharoitlari hamda rivojlantiruvchi ta’lim muhitining imkoniyatlari o‘zaro bog‘liqlikda ko‘rib chiqildi. Tahlil birligi sifatida ta’limiy maqsad, rivojlantiriladigan faoliyat yo‘nalishi, qo‘llaniladigan o‘qitish metodlari, rivojlantiruvchi muhit va bolaning erishgan natijalarini kuzatish hamda baholash mezonlari tanlandi.

Metodik modelni ishlab chiqishda uchta ustuvor pedagogik tamoyil asos qilib olindi: rivojlanish jarayonining bolaning yosh va individual xususiyatlariga mosligi, o‘yin hamda amaliy tajribaning ta’limiy faoliyatdagi ustuvorligi, shuningdek, bolaning individual ehtiyojlari, qiziqishlari va rivojlanish sur’atlarini hisobga olgan holda pedagogik qo‘llab-quvvatlashni tashkil etish. Mazkur tamoyillar o‘zaro uzviy bog‘liqlikda talqin qilinib, ta’limiy maqsadlar, pedagogik vositalar va kutiladigan rivojlanish natijalari o‘rtasidagi izchillikni ta’minlashga yo‘naltirildi. Shuningdek, nazariy tahlil natijalarini umumlashtirish asosida metodik modelning mazmuniy va tashkiliy jihatlari aniqlashtirildi, uning tarkibiy elementlari o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik hamda amaliyotda qo‘llash imkoniyatlari asoslab berildi. Maqolada alohida tajriba-sinov ishlari o‘tkazilgani yoki miqdoriy samaradorlik ko‘rsatkichlari olingani haqida da’vo qilinmaydi. Shu bois tadqiqot natijalari empirik tajriba ma’lumotlariga emas, balki ilmiy manbalar tahlili, nazariy umumlashtirish va pedagogik modellashtirish asosida ishlab chiqilgan nazariy-metodik xulosalar hamda amaliy takliflarga tayanadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Manbalar tahlili natijasida bilim, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishning o‘zaro bog‘liq olti komponentli metodik modeli tizimlashtirildi: (1) maqsadli komponent – rivojlanish ehtiyojlari va kutiladigan natijalarni aniqlash; (2) mazmuniy komponent – bolalarning yoshiga mos bilim va faoliyat turlarini tanlash; (3) metodik komponent – o‘yin, suhbat, kuzatish, tajriba va mashqlardan foydalanish; (4) vositali komponent – predmetlar, tabiiy materiallar, tasvirlar va mos raqamli resurslarni tanlash; (5) tashkiliy komponent – yakka, juftlik va kichik guruh faoliyatini uyg‘unlashtirish; (6) diagnostik-refleksiv komponent – bolani tabiiy faoliyat jarayonida kuzatish va keyingi pedagogik yordamni rejalashtirish. Mazkur modelda bilimdan amaliy harakatga o‘tish bosqichma-bosqich tashkil etiladi. Masalan, “Geometrik shakllar” mavzusida bola dastlab doira, kvadrat va uchburchakni ko‘rgazma yordamida taniydi; keyin shakllarni belgilariga ko‘ra saralaydi; yakunda ulardan tasvir yoki qurilma yasab, o‘z tanlovini og‘zaki izohlaydi. Shu tariqa bilish, mayda motorika va nutqiy muloqot bir faoliyatda uyg‘unlashadi. Metodlarni tanlashda ko‘rgazmali yondashuv aniq tasavvur hosil qilishga, og‘zaki usullar tushunchalarni ifodalash va muloqotga, amaliy topshiriqlar esa bilimni harakatga aylantirishga xizmat qiladi. “Sehrli xaltacha”, “Ortiqchasini top”, “Rangiga ko‘ra guruhla” va “Shakllardan tasvir yarat” kabi didaktik o‘yinlar mazkur usullarni bolaga qiziqarli shaklda birlashtiradi. O‘yin natijasi faqat to‘g‘ri javob bilan emas, bolaning izohlashi, hamkorlik qilishi va mustaqil yechim izlashiga ko‘ra ham kuzatiladi. Amaliyot uchun uch bosqichli kuzatish tartibi taklif etiladi: boshlang‘ich kuzatishda bolaning mavjud tasavvuri va mustaqillik darajasi aniqlanadi; jarayon davomida uning savol berishi, predmetlarni taqqoslashi va topshiriqni bajarish usuli qayd etiladi; yakuniy kuzatishda bilimni yangi vaziyatga ko‘chirish hamda yordamga ehtiyoj darajasi baholanadi. Bunday yondashuv bolalarni o‘zaro reytinglashdan ko‘ra individual rivojlanish dinamikasini aniqlashga yo‘naltiriladi.

Taklif etilgan modelning muhim jihati ta’lim mazmuni va metodlarini bir-biridan ajratmasdan, bolaning faol ishtirokiga tayangan holda rejalashtirishdir. Piagetning kognitiv rivojlanish haqidagi qarashlari bolaga predmetlar bilan bevosita harakat qilish imkonini berish zarurligini tushuntirishga yordam beradi [6]. Vygotskiyning ijtimoiy hamkorlik va yaqin rivojlanish zonasi haqidagi yondashuvi esa tarbiyachining savol, namuna va bosqichma-bosqich ko‘magini asoslashda ahamiyatlidir [7]. Montessori pedagogikasida mustaqil faoliyat va tayyorlangan muhitga berilgan e’tibor ham mazkur metodik yechimlar bilan uyg‘unlashadi [8]. Biroq barcha bolalar uchun bir xil tezlik, bir xil topshiriq va bir xil baholash mezonini qo‘llash maqsadga muvofiq emas. Topshiriqning murakkabligi, ko‘rgazma turi, pedagogik yordam miqdori va faoliyat davomiyligi bolaning individual rivojlanish xususiyatlariga moslashtirilishi kerak. Raqamli vositalar ham real predmetlar bilan harakat, jonli muloqot va erkin o‘yin o‘rnini bosmay, ularni maqsadga muvofiq to‘ldirishi lozim. Nazariy tahlil asosida shakllantirilgan ushbu modelning amaliy samaradorligini aniqlash uchun keyingi tadqiqotlarda yosh guruhlari kesimida kuzatish kartalari ishlab chiqish, pedagogik sinov o‘tkazish va rivojlanish ko‘rsatkichlarini taqqoslash talab etiladi. Shu sababli maqoladagi xulosalar eksperimental isbot sifatida emas, metodik taklif sifatida talqin qilinadi.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim, ko‘nikma va malakalarni rivojlantirish maqsad, mazmun, metod, ta’lim vositalari, tashkiliy shakllar hamda pedagogik kuzatishning o‘zaro uyg‘unligi va izchilligiga asoslangan yaxlit pedagogik jarayon hisoblanadi. Mazkur jarayonning samarali tashkil etilishi ta’limiy maqsadlarning bolaning yosh va individual xususiyatlariga mos belgilanishi, o‘quv mazmunining amaliy faoliyat bilan bog‘lanishi hamda pedagogik metod va vositalarning rivojlanish ehtiyojlariga muvofiq tanlanishiga bog‘liq. Nazariy tahlil natijalariga asoslanib taklif etilgan olti komponentli metodik model ta’limiy maqsad, mazmun, metod, vosita, tashkiliy shakl va pedagogik kuzatish komponentlarining o‘zaro aloqadorligini ta’minlashga yo‘naltirilgan. Ushbu model bolalarning egallagan bilimlarini amaliy faoliyatda qo‘llash, mustaqil harakat qilish imkoniyatlarini kengaytirish, individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olish va erishilgan natijalarni muntazam kuzatib borish uchun metodik asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni. 2019-yil 16-dekabr, O‘RQ-595-son.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 22-dekabrdagi 802-son qarori. “Maktabgacha ta’lim va tarbiyaning davlat standartini tasdiqlash to‘g‘risida”.

3. “Ilk qadam” davlat o‘quv dasturi. Maktabgacha ta’lim tashkilotlari uchun. – Toshkent.

4. Qodirova F.R. va boshqalar. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent.

5. Iminova D., Yaqubjonova H. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta’lim berishda kompetensiyaviy yondashuv // Markaziy Osiyo ta’lim va innovatsiyalar jurnali. – 2025.

6. Piaget J., Inhelder B. The Psychology of the Child. – New York: Basic Books, 1969.

7. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.

8. Montessori M. The Absorbent Mind. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1967.